

Atlas hnízdního rozšíření ptáků evropské části Ruska

ISBN 978-5-906811-86-8

Petr Voříšek

Česká společnost ornitologická, Na Bělidle 34, 150 00 Praha – Smíchov; euromonitoring@birdlife.cz

Kalyakin M.V. & Voltzit O.V. (eds.) 2020: Атлас гнездящихся птиц европейской части России. / *Atlas of the breeding birds of European part of Russia*. Moscow, Fiton XXI. 908 pp.

Historicky první hnízdní atlas evropské části Ruska vyšel na sklonku roku 2020 v Moskvě. Trvalo to více než měsíc, než se kniha s rozsahem o něco málo více než 900 stran objevila na mém psacím stole. Inu, velké věci vyžadují hodně času. Ruský hnízdní atlas nejen putoval přes poštovní úřady, celnice a překladistě dlouhou dobu, ale také dlouhou dobu vznikal. I když všechno je relativní.

Na konferenci EBCC ve španělském Cáceres v roce 2010, kde padlo rozhodnutí zahájit práce na novém Evropském atlasu, byli přítomni i kolegové z Ruska. Bylo zřejmé, že evropská část Ruska je z hlediska evropského atlasu naprosto zásadní, vždyť území evropské části Ruska zabírá přibližně 40 % území Evropy. A kolegové z Ruska byli odhodláni, aby jejich území už nebylo z hlediska mapování ptáků terra inkognita. Rozhodli tedy, že nejen že udělají vše pro to, aby do Evropského atlasu poskytli co nejkvalitnější údaje, ale také že paralelně s tím vydají i vlastní hnízdní atlas. A to se podařilo.

Rusko není z hlediska poznání své avifauny tak docela terra inkognita, je to jen velká země, která si i v ornitologii mnohdy vystačí sama se sebou. A právě propojení s nejlepšími tradicemi evropské ornitologie včetně metodiky a způsobu zpracování je jednou z hlavních deviz nového Ruského atlasu.

Ten přináší údaje o hnízdním rozšíření 415 ptáčích druhů v kvadrátové síti 50 x 50 km, stejné, jako byla použita i v Evropském atlasu. Z 1842 kvadrátů ležících na území evropské části Ruska se podařilo zmapovat 1628. Úctyhodné číslo. Ještě úctyhodnější bylo postupně sledovat, jak se z velmi skromných začátků dařilo ruským kolegům zvyšovat pokrytí

území. Vzpomínám, jak v roce 2013, na samém počátku období terénních prací na Evropském atlasu, pronesl Michajl Kaljakin, jeden z hlavních autorů a koordinátorů ruského atlasu, větu o tom, že bude spokojen, pokud se podaří získat údaje z 600 kvadrátů a že bude absolutně štěstím bez sebe, pokud bude terénní prací pokryto 900 kvadrátů. Na každém z dalších setkání pak ukazoval, jak se mapa Ruska plní kvadráty, z nichž se daří získávat údaje o hnízdním výskytu ptáků podle evropské metodiky. A nakonec byl plán překročen skoro dvojnásobně!

Práce v terénu na Ruském atlasu probíhaly paralelně s atlasem Evropským, většina údajů je z let 2012

až 2018, mnohdy ovšem i z období staršího (od roku 2005). Takové rozpětí je u tak obrovské země s rozsáhlými oblastmi špatně přístupnými a s malým počtem ornitologů pochopitelné. Na atlase se svou prací podílelo 653 osob, 400 ornitologů se zúčastnilo mapování v terénu. Všichni spolupracovníci jsou v knize jmenovitě uvedeni. Pro člověka zvyklého počítat ornitology ve své zemi na stovky či tisíce to nemusí být mnoho, je však jisté, že koordinátorům Ruského atlasu se povedlo pro věc nadchnout na tamní poměry nepředstavitelné množství lidí. K jejich motivaci jistě přispělo i to, že koordinátoři pravidelně na svém webu publikovali rozsáhlé zprávy z mapování každého kvadrátu v podobě elektronického časopisu, jehož za dobu mapování vyšlo 12 čísel. Kolektivní charakter díla ukazuje i to, že vedle dvou hlavních editorů (Michajl Kaljakin a Olga Volcit) má kniha jmenovitě uvedeny i zbylé členy editorského týmu, jichž je sedm. A jak je již v takových dílech časté, druhové kapitoly psali další autoři, obvykle specialisté na daný druh.

Je zřejmé, že i přes velmi dobré pokrytí území terénními pracemi se Ruský atlas potýká s nižší kvalitou informací z jednotlivých kvadrátů. Když si uvědomíme, že každý kvadrát měl rozměry 50 x 50 km, tedy nikoliv 10 x 10 km, na něž jsme zvyklí v podmínkách střední či západní Evropy, a některé byly zpracovány jen na základě jednorázových expedic, dojde nám, že pokrytí nemusí být vždy takové, jak bychom si přáli. Ostatně autoři na tento nedostatek v textu sami upozorňují. V tak obrovské zemi s mnoha těžko dostupnými oblastmi by ani nebylo divu, kdyby výskyt některých druhů v některých oblastech byl založen na expertním odhadu. V Ruském atlase se však setkáme dle tvrzení autorů jen s výsledky, které jsou založeny na datech skutečně zjištěných v terénu. Osobně jsem byl při své návštěvě na jedné tamní ornitologické konferenci svědkem toho, jak koordinátoři atlasu toto téma řešili s regionálními koordinátory jedné z mnoha ruských oblastí. Z toho ovšem plyne, že v druhových mapách najdeme i bílá místa. Jsou to místa, kde by se, i vzhledem k rozšíření v okolních kvadrátech, dal výskyt druhu předpokládat a někteří organizátoři atlaso-

vých prací by se možná nerozpakovali k takovéto expertní extrapolaci sáhnout. Mapy by pak vypadaly elegantněji, ovšem postup zvolený autory Ruského atlasu je zase poctivější. Z textu metodiky je také zřejmé, že si editoři dali práci s tím, aby z dat o hnízdním výskytu odstranili co nejvíc údajů zahrnujících ptáky v průběhu migrace.

Kapitola s metodikou osvětluje nejen metodické postupy, jejichž znalost pomáhá správnému pochopení výsledků atlasu, ale popisuje i okolnosti vzniku projektu a jeho postupnou realizaci. V této souvislosti je potěšitelná i česká stopa, která se v atlase objevuje na několika místech. Ať již se jednalo o poskytnutí údajů z terénu některými českými ornitology, kteří Rusko navštívili, nebo o odbornou či finanční podporu, je potěšující, že ornitologové z Česka svou malou troškou přispěli k tomuto dílu.

Z obecných kapitol, které čtenář v atlasech obvykle nachází (a někdy je ke své škodě přeskakuje) mi v ruském atlase trochu chybí syntéza zjištěných poznatků. Shrnutí dílčích a dosti podrobných poznatků o rozšíření jednotlivých druhů by pomohlo lépe pochopit dosah tohoto díla. Ale je možné, že něco takového teprve vyjde v podobě samostatné vědecké publikace. Bylo by to dobře.

Na druhou stranu velmi rozsáhlé a vyčerpávajícím způsobem jsou v obecné části popsány přírodní podmínky evropské části Ruska včetně map vegetace, klimatických podmínek apod.

To hlavní pro většinu uživatelů hnízdního atlasu ale spočívá v druhových kapitolách. Ty dominují i Ruskému atlase. V atlase jsou tím hlavním mapy a nejenak je tomu i zde. Pro jednotlivé druhy jsou v knize mapy se stupněm průkaznosti hnízdění, mapy početnosti (v kategoriích početnosti na logaritmické škále) a pro 185 druhů taktéž mapy pravděpodobnosti výskytu v kvadrátové síti 10 x 10 km. Tyto mapy jsou výsledkem modelů založených na údajích z kompletních seznamů druhů, kterých v Rusku pro účely atlasu udělali 1824. Tyto modelované mapy byly převzaty z Evropského hnízdního atlasu stejně jako evropské mapy rozšíření, které každý druh také doprovázejí. Pro čtenáře knihy tak přinášejí tolik potřebný kontext rozšíření druhu

v celé Evropě. Doprovodný text k mapám je psán úsporně s důrazem na rozšíření druhů. Obvykle je v textu popsáno širší rozšíření druhu na globální úrovni a jeho ohrožení. Následuje popis stavu druhu v Rusku, pokud jsou známy, tak informace o změnách v početnosti a rozšíření a případně příčiny těchto změn. Prostor v textu je věnován také vazbě druhu na jednotlivé typy biotopů, zjištěným lokálním hustotám a odhadu velikosti populace v evropské části Ruska. Modelované mapy pravděpodobnosti výskytu v textu bohužel komentovány nejsou, k tomu musí čtenář případně otevřít Evropský atlas. Naopak grafy s procenty počtu kvadrátů pro každou kategorii početnosti v druhových kapitolách jsou velmi ilustrativní.

Rychlé orientaci napomáhají ruské, latinské a anglické názvy druhů. Každý druh je ilustrován barevnou originální ilustrací Jevgenije Koblika, který svými díly přispěl i do atlasu Evropského.

Ačkoliv není v mých silách zhodnotit knihu vyčerpávajícím způsobem, troufám si tvrdit, že je

to v ruské i evropské ornitologii významný milník. Zejména k ruskému čtenáři, pro něhož je Evropský atlas hůře přístupný, se dostanou informace o rozšíření a početnosti ptáků v evropské části Ruska srovnatelné svou kvalitou s tím, co je obvyklé v západnějších částech kontinentu. Data, která se díky atlasu ruským kolegům podařilo nashromáždit, jistě poslouží dalším badáním a můžeme se těšit na objevné výsledky jejich analýz. Ty budou důležité i pro nás, neboť pochopit rozšíření ptáčích druhů a jeho změny v Evropě nelze bez znalosti toho, co se děje na téměř polovině její rozlohy. Autoři v atlase zmiňují své další plány, mezi něž kromě opakování hnízdního atlasu patří třeba podrobnější celoroční atlas rozšíření ptáků Moskevské oblasti (rozlohou přibližně jako Belgie) nebo atlas asijské části Ruska. Na první pohled to vypadá troufale, ale při pohledu na to, co dokázali naši ruští kolegové v tomto atlase, to vypadá, že v této zemi je opět možné vše. V tomto případě je to jen dobře.